

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 402

Polityka ekonomiczna

Redaktorzy naukowi
Jerzy Sokołowski
Arkadiusz Żabiński

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2015

Redakcja wydawnicza: Agnieszka Flasińska
Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz
Korekta: Marcin Orszulak
Łamanie: Małgorzata Czupryńska
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2015

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-534-6

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail:econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	9
Piotr Adamczewski: Informatyczne wspomaganie organizacji sieciowych...	11
Franciszek Adamczuk: Górnoślązki Związek Sześciu Miast (GZSM) – sieciowy produkt regionalny na pograniczu polsko-niemieckim.....	20
Grażyna Adamczyk-Łojewska, Adam Bujarkiewicz: Wieloczynnikowa metoda oceny przekształceń w strukturze przestrzennej gospodarki Polski.....	30
Wioletta Bieńkowska-Gołasa: The ways of acquiring investors by self-government authorities exemplified by the Mazowieckie Voivodeship.....	40
Małgorzata Bogusz, Marcin Tomaszewski: Wykorzystanie środków pomocowych UE na rozwój przedsiębiorczości w ramach PROW 2007–2013..	50
Magdalena Czulowska, Marcin Żekało: Regionalne różnicowanie efektów produkcyjnych i ekonomicznych w wyspecjalizowanych gospodarstwach mlecznych.....	60
Ireneusz Dąbrowski, Zbigniew Staniek: Property rights in the process of privatization of the Polish energy sector.....	70
Monika Fabińska: Klastry w nowej perspektywie programowej 2014–2020	84
Aleksander Grzelak: Procesy reprodukcji majątku a poziom dopłat do działalności operacyjnej i inwestycyjnej w gospodarstwach rolnych prowadzących rachunkowość rolną (FADN).....	95
Ewa Gwardzińska: Zmiany w strukturze rynku usług pośrednictwa celnego w Polsce.....	104
Tomasz Holecki, Karolina Sobczyk, Magdalena Syrkiewicz-Świtała, Michał Wróblewski, Katarzyna Lar: Usługa zdrowotna jako narzędzie budowania przewagi konkurencyjnej.....	114
Katarzyna Anna Jabłońska: Klastry energetyczne jako narzędzie wspierania rozwoju nowoczesnych systemów elektroenergetycznych.....	123
Ewa Jaska, Agnieszka Werenowska: Wizerunek spółki giełdowej a jej notowania.....	133
Urszula Kobylińska: Innowacje w administracji publicznej w Polsce na poziomie samorządu lokalnego.....	142
Aleksandra Koźlak: Gospodarcze, społeczne i ekologiczne skutki kongestii transportowej.....	153
Justyna Kujawska: Analiza porównawcza dostępności do świadczeń opieki zdrowotnej w polskich województwach.....	165
Renata Lisowska: Współpraca małych i średnich przedsiębiorstw w regionie – stymulatory i bariery.....	175

Piotr Lityński: Degree and features of urban sprawl in selected largest Polish cities	184
Aleksandra Majda: Succession strategy in Polish family businesses – a comparative analysis.....	194
Arkadiusz Malkowski: Koncepcje rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów przygranicznych	210
Aleksandra Nacewska-Twardowska: Wpływ sankcji rosyjskich na wymianę towarową Polski.....	220
Małgorzata Niklewicz-Pijaczyńska, Małgorzata Wachowska: Stopień komercjalizacji polskich wynalazków. Patenty akademickie a patenty biznesu	231
Karolina Olejniczak: Funkcjonowanie i obszary wsparcia Szwajcarsko-Polskiego Programu Współpracy.....	240
Iwona Oleniuch: Rola facylitatorów sieci w rozwoju klastrów	251
Dorota Pasińska: Polski rynek wołowiny po wstąpieniu do Unii Europejskiej	261
Katarzyna Peter-Bombik, Agnieszka Szczudlińska-Kanoś: Family policy as a postulate in the Polish presidential election in 2015	273
Elżbieta Pohulak-Żołędowska: Innowacyjność przedsiębiorstw w gospodarce rynkowej.....	284
Halina Powęska: Inwestycje w handlu w regionach przygranicznych Polski	297
Marcin Ratajczak: Wdrażanie kluczowych składowych koncepcji CSR w małych i średnich przedsiębiorstwach agrobiznesu z Małopolski.....	307
Ewa Rollnik-Sadowska: Bariery popytu na pracę w wymiarze regionalnym na przykładzie podlaskich producentów bielizny	318
Jarosław Ropęga: Przetrwanie małych firm w Polsce a systemy ostrzegania przed niepowodzeniem	327
Ewa Rosiak: Zmiany na rynku rzepaku po integracji Polski z Unią Europejską	338
Dariusz Eligiusz Staszczak: Zmiany pozycji głównych uczestników handlu międzynarodowego.....	348
Piotr Szajner: Relacje cenowe na polskim rynku mleka po akcesji do Unii Europejskiej	359
Maciej Szczepkowski: Strefy wolnego handlu w Rumunii na tle rozwiązań światowych	368
Karolina Szymaniec-Mlicka: Wykorzystanie podejścia zasobowego do poprawy funkcjonowania organizacji publicznych	378
Agnieszka Zalewska-Bochenko: Białostocka Karta Miejska jako przykład innowacyjnego narzędzia zarządzania komunikacją miejską na terenie Białostockiego Obszaru Metropolitalnego	387
Anna Zielińska-Chmielewska, Tomasz Strózik: Ocena klasyfikacji pozycyjnej przedsiębiorstw przetwórstwa mięsnego według stanu ich kondycji finansowej w ujęciu dynamicznym.....	397
Arkadiusz Żabiński: Realizacja funkcji stymulacyjnej w uldze na zakup nowych technologii.....	409

Summaries

Piotr Adamczewski: Computer-aid in network organizations	11
Franciszek Adamczuk: The Upper Sorbian Six-City League – regional network product on the Polish-German borderland	20
Grażyna Adamczyk-Łojewska, Adam Bujarkiewicz: Multifactorial assessment method of transformation in the spatial structure of Polish economy	30
Wioletta Bieńkowska-Gołasa: Sposoby pozyskiwania inwestorów przez władze samorządowe na przykładzie województwa mazowieckiego	40
Małgorzata Bogusz, Marcin Tomaszewski: The use of the European Union aid funds for the development of entrepreneurship in the frame of Rural Development Program in 2007–2013	50
Magdalena Czulowska, Marcin Żekalo: Regional diversity of production and economic effects in specialised dairy farms	60
Ireneusz Dąbrowski, Zbigniew Staniek: Prawa własności w procesie prywatyzacji polskiego sektora energetycznego	70
Monika Fabińska: Clusters in the new programming perspective 2014–2020	84
Aleksander Grzelak: The processes of reproduction of assets vs. the level of operating and investing subsidies in agricultural holdings conducting agricultural accountancy (FADN).....	95
Ewa Gwardzińska: Changes in the structure of customs brokerage services market in Poland	104
Tomasz Holecki, Karolina Sobczyk, Magdalena Syrkiewicz-Świtała, Michał Wróblewski, Katarzyna Lar: Health service as an instrument of competitive advantage building	114
Katarzyna Anna Jabłońska: Energy clusters as a tool of support of development of modern electroenergy systems	123
Ewa Jaska, Agnieszka Werenowska: The image of a listed company and its quotes	133
Urszula Kobylińska: Innovation in the public sector at the local government in Poland	142
Aleksandra Koźlak: Economic, social and environmental effects of transport congestion	153
Justyna Kujawska: Comparative analysis of accessibility to the healthcare services in Polish voivodeships	165
Renata Lisowska: Cooperation of small and medium-sized enterprises in the region – stimulants and barriers.....	175
Piotr Lityński: Stopień i cechy zjawiska <i>urban sprawl</i> w wybranych największych polskich miastach.....	184
Aleksandra Majda: Strategia sukcesyjna w polskich firmach rodzinnych – analiza porównawcza.....	194

Arkadiusz Malkowski: Socio-economic development concepts for border regions.....	210
Aleksandra Nacewska-Twardowska: The influence of Russian sanctions on Polish trade	220
Małgorzata Niklewicz-Pijaczyńska, Małgorzata Wachowska: The degree of commercialisation of Polish inventions. Academic patents vs. business patents	231
Karolina Olejniczak: Functioning and support areas of the Swiss-Polish Co-operation Programme.....	240
Iwona Oleniuch: The role of network facilitators in the development of clusters.....	251
Dorota Pasińska: Polish beef market after the accession to the European Union	261
Katarzyna Peter-Bombik, Agnieszka Szczudlińska-Kanoś: Polityka rodzinna jako postulat w wyborach prezydenckich w 2015 roku.....	273
Elżbieta Pohulak-Żołędowska: Innovation in enterprises in the conditions of market economy	284
Halina Powęska: Investment in trade in border regions in Poland	297
Marcin Ratajczak: Implementation of key components of CSR concept in small and medium-sized enterprises of agribusiness from Lesser Poland	307
Ewa Rollnik-Sadowska: Barriers of labour demand in the regional dimension exemplified by the Podlasie lingerie manufacturers	318
Jarosław Ropega: Survival of small companies in Poland vs. failure warning systems.....	327
Ewa Rosiak: Changes on the Polish rapeseed market after the integration with the European Union	338
Dariusz Eligiusz Staszczak: Changes of major participants' positions in the international trade	348
Piotr Szajner: Price relationships on the Polish milk market after the accession to the European Union	359
Maciej Szczepkowski: Free trade zones in Romania in comparison to world solutions	368
Karolina Szymaniec-Mlicka: The use of resource-based view to improve the functioning of public organisations	378
Agnieszka Zalewska-Bochenko: The Białystok Urban Card as an example of an innovative tool of management of public transport within the territory of the Białystok Metropolitan Area	387
Anna Zielińska-Chmielewska, Tomasz Strózik: Assessment of the positional classification of chosen meat processing enterprises according to the state of their financial condition – a dynamic approach	397
Arkadiusz Żabiński: The function of stimulation in tax relief on the purchase of new technologies	409

Arkadiusz Malkowski

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie
e-mail: arkadiusz.malkowski@zut.edu.pl

KONCEPCJE ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO OBSZARÓW PRZYGRANICZNYCH

SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT CONCEPTS FOR BORDER REGIONS

DOI: 10.15611/pn.2015.402.20

Streszczenie: Coraz większe dysproporcje przestrzenne między obszarami peryferyjnymi a rdzeniowymi sprzyjają poszukiwaniu nowych koncepcji rozwoju regionalnego. Istotne są przede wszystkim próby określenia mechanizmów rozwoju regionalnego oraz warunków i czynników kształtujących ten proces. Dysproporcje przestrzennego rozwoju stają się podstawowym problemem współczesnej polityki regionalnej. Artykuł przedstawia wybrane koncepcje rozwoju regionalnego. W szczególny sposób koncentruje się na obszarze przygranicznym i modelu rozwoju polaryzacyjno-dyfuzyjnego. Do oceny rozwoju społeczno-gospodarczego regionów przygranicznych wykorzystano wskaźnik Perkala. Przeprowadzone badania nad poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego wykazały dużą polaryzację rozwoju województw przygranicznych.

Słowa kluczowe: rozwój, polaryzacja, peryferia.

Summary: The growing spatial disparity between core and peripheral regions encourages the search for new concepts of regional development. It is essential to define the mechanisms behind regional development, as well as the conditions and factors which influence this process. The disparities in spatial development become the fundamental problem of the contemporary regional policy. The article presents selected concepts of regional development, with a special emphasis on the border region and the polarization-diffusion model of development. Perkal index was used for the assessment of the socio-economic development of border regions. The results of research concerning the level of socio-economic development demonstrated a significant polarization in the development of border voivodeships.

Keywords: development, polarization, peripheries.

1. Wstęp

Mimo licznych rozważań teoretycznych oraz wielu badań empirycznych z zakresu rozwoju regionalnego samo pojęcie rozwoju regionalnego pozostaje bez jednoznacznej definicji. Wielu autorów zajmujących się tą problematyką wskazuje na różne aspekty postrzegania pojęć rozwój, wzrost, rozwój społeczno-gospodarczy regionu. Liczne prace wskazują na zmieniające się podejście do teoretycznych koncepcji rozwoju regionalnego, które coraz częściej odnoszą się do wzajemnie wykluczających się poglądów dotyczących rozwoju zrównoważonego, konwergencji, polaryzacji czy konkurencyjności jako podstawy współczesnego postrzegania problemu rozwoju regionów.

Trudności te, a także nowe wyzwania, jakie niesie współczesna cywilizacja (globalizacja, glocalizacja, integracja i dezintegracja regionów), są ważnymi czynnikami sprzyjającymi dalszym poszukiwaniom nowego paradygmatu rozwoju regionalnego. Szczególną rolę w tych rozważaniach odgrywają regiony przygraniczne. Jako peryferyjne często skazywane na marginalizację stają się szczególnie ciekawym obszarem badań [Malkowski 2011]. Jednocześnie jako obszary stykowe, w których zachodzą procesy przenikania się systemów społecznych i gospodarczych, postrzegane są jako obszary o ogromnym potencjale rozwojowym.

2. Cel i metoda

Rozwój terytorialny stał się szczególnie w Europie nierozzerwalnym elementem budowania podstaw funkcjonowania państw. Jest istotnym czynnikiem wpływającym na tworzenie się coraz silniejszego poczucia wspólnoty terytorialnej i kształtowania postaw obywatelskich. Jest to kluczowy wyróżnik demokratycznego systemu sprawowania władzy na wszystkich jej szczeblach. Odzwierciedla się w polityce zarówno poszczególnych państw, jak i całej Unii, wskazując na rozwój Europy ojczyzn jako ważnego celu integracji. Rozwój regionów i zmiany pełnionych przez nie funkcji oraz wzrost powiązań międzyregionalnych skłaniają do rozważań nad modelem rozwoju regionalnego. W szczególności dotyczy to regionów przygranicznych.

Celem artykułu jest wskazanie najistotniejszych zdaniem autora zmian w postrzeganiu problematyki rozwoju obszarów przygranicznych. Celem rozważań nad nowym paradygmatem rozwoju obszarów przygranicznych jest określenie czynników, które w istotny sposób wpływają na rozwój tych obszarów. W pracy wykorzystano dostępną literaturę przedmiotu i dokonano krytycznej analizy dotychczasowych poglądów dotyczących rozwoju obszarów przygranicznych. Wykorzystano wybrane dostępne dane statystyczne dla oceny rozwoju obszarów przygranicznych.

3. Koncepcje rozwoju regionów peryferyjnych

Proces integracji europejskiej, a także postępująca globalizacja stosunków społecznych, ekonomicznych i politycznych wpłynęły na nowe podejście w postrzeganiu obszarów przygranicznych. Przez wiele dziesięcioleci obszary przygraniczne postrzegane były jako obszary problemowe. Peryferyjność obszarów przygranicznych była skutkiem zarówno procesów geopolitycznych, jak i decyzji podejmowanych na szczeblach krajowej administracji. Naturalne oddalenie od centrów decyzyjnych i towarzyszący temu niewielki wpływ na politykę regionalną rządów są cechami charakterystycznymi wszystkich obszarów przygranicznych. Jednak przemiany społeczno-gospodarcze, jakie zaszły w Europie Środkowo-Wschodniej, a w szczególności rozwój samorządności i demokracji lokalnej wpłynęły na zmianę postrzegania problematyki obszarów przygranicznych. Spowodowało to zwiększenie świadomości tego, iż regiony przygraniczne wymagają większej uwagi i zdecydowanych działań, tak aby skutki peryferyzacji tych obszarów jak najszybciej przewyciężyć [Malkowska 2013, s. 354]. Pojawiły się nowe koncepcje zagospodarowania obszarów przygranicznych. Zwrócono uwagę na rolę instytucjonalnych form współpracy transgranicznej w rozwoju regionów [Malkowska 2015].

Teorie rozwoju gospodarczego dotyczą różnych koncepcji i analiz. Odnoszą się do analiz porównawczych regionów opóźnionych w rozwoju w stosunku do tych rozwiniętych. Oceny konkurencyjności poszczególnych przestrzeni dokonywane są przez pryzmat nowoczesnych i schyłkowych sektorów gospodarki. Podkreślają różne czynniki i uwarunkowania rozwoju, m.in. inwestycje, demografię, postęp techniczny i podział dochodów, ograniczoność zasobów naturalnych, otwarcie gospodarek krajowych na globalizację [Ruttan 1998].

Lansowane współcześnie teorie i koncepcje rozwoju, w tym regionalnego, wywodzą się z ekonomii rozwoju gospodarczego. Próbuje się przy tym wskazać, czy w przypadku regionów słabiej rozwiniętych możliwe jest korzystnie z doświadczeń regionów wysoko rozwiniętych. Czy mimo tego, iż poszczególne regiony wyraźnie różnią się wielkością i jakością kapitału materialnego i intelektualnego, możliwe jest zaproponowanie im jednego wzorca rozwoju? W jakim stopniu współczesne spojrzenie na czynniki rozwoju regionów są przydatne w tworzeniu strategii dla obszarów przygranicznych?

Paradoksalnie w odniesieniu do wszechobecnej globalizacji w koncepcjach rozwoju regionalnego coraz częściej znajdujemy zapożyczenia z ekonomii klasycznej i związanej z nią teorii handlu międzynarodowego. Okazuje się, iż wobec tak dużych różnic w rozwoju i ogromnej konkurencji, teorie kosztów absolutnych A. Smitha i kosztów komparatywnych mogą stać się wskazówką do znalezienia czynników rozwoju obszarów przygranicznych. Teoria kosztów komparatywnych stanowi rozwinięcie koncepcji A. Smitha, który zauważył, iż korzyści z wolnego handlu mogą dotyczyć każdej ze stron stosunku wymiennego. Założenie, które legło u podstaw tej teorii, sprowadza się do porównania wydajności i kosztów pracy między dwoma regionami.

O tym, że koncepcja ta może być wykorzystywana do tworzenia podstaw rozwoju obszarów przygranicznych, świadczy chociażby realizacja programu Maquilador na pograniczu amerykańsko-meksykańskim [Truett, Truett 2007]. Jednym z podstawowych czynników sukcesów tego podejścia jest konstatacja, że regiony zapóźnione w rozwoju bardzo często charakteryzują się tańszą siłą roboczą, co przy właściwej strategii inwestowania może przełożyć się na wyższą produktywność pracy oraz kapitału w tych regionach.

Rozwinięciem teorii kosztów komparatywnych jest popularna współcześnie koncepcja konwergencji. Za jej prekursora uważany jest J. Tinbergen. Zwolennicy konwergencji zauważają, że wymiana handlowa między regionami zacofanymi a rozwiniętymi może z czasem doprowadzić do wyrównania poziomu dochodów w obu grupach regionów. Wskazują, że konwergencja odniesiona do wielkości produkcji jako funkcji nakładów dwóch czynników, czyli kapitału i pracy, przyspieszy rozwój gospodarek zacofanych w stosunku do tych silniejszych. Konsekwencją rozwoju opartego na wolnym handlu i korzyściach komparatywnych ma być wyrównanie poziomu rozwoju gospodarczego.

Adaptacja modelu kosztów komparatywnych do wyjaśniania procesów gospodarczych na poziomie zglobalizowanych regionów prowadzi do wniosku, że produkcja regionu i jego rozwój zależą od dostępności podstawowych czynników produkcji, tj. kapitału i pracy. Zważywszy jednak, iż współcześnie kapitał utożsamiany jest z technologią i innowacjami, poza klasycznym ujęciem czynników produkcji należy zwrócić uwagę na technologie jako wskaźnik postępu naukowego i technicznego. Istotną staje się akumulacja technologii i innowacji w regionie. Czynnikiem ten staje się endogenicznym czynnikiem rozwoju regionu. Adaptacja nowych technologii, tworzenie ich na miejscu i na potrzeby lokalnej gospodarki sprawiają, że taki region rozwija się szybciej niż inne. Różnice w zdolności regionów przygranicznych do akumulacji czynnika kapitału, technologii i innowacji prowadzą do zróżnicowania stopnia konkurencyjności poszczególnych obszarów w ramach gospodarki światowej. Spostrzeżenie to doprowadziło do rozwinięcia teorii konwergencji dochodów regionalnych w Europie, wskazujących otwartość regionów jako klucz do konwergencji.

Adaptacja neoklasycznego modelu nie zamknęła jednak dyskusji nad czynnikami rozwoju regionów. Kolejne badania wykazywały, iż zasadne jest rozwijanie nowych koncepcji rozpatrujących narastający problem polaryzacji rozwoju regionów. Zaobserwowano, że koncepcje oparte na liberalizacji wymiany handlowej nie zawsze sprzyjają pogłębianiu zbieżności, czyli konwergencji między regionami. Mogą one prowadzić do zjawiska dywergencji, czyli polaryzacji rozwoju regionalnego. Na gruncie tej obserwacji pojawiły się w dyskusjach nad modelowymi rozwiązaniami w rozwoju regionów nowe teorie, tj. nowa geografia ekonomiczna i nowa teoria wzrostu. Nowe teorie rozwoju regionalnego odnoszą się do krytycznych doświadczeń związanych z wdrażaniem koncepcji neoklasycznych.

Uważany za twórcę nowej teorii wzrostu P. Romer zakłada możliwość kumulowania się czynników wzrostu, co oznacza sposobność uzyskania trwałego rozwoju oraz utrzymywania się lub nawet powiększania różnic między regionami. Długotrwały i stabilny wzrost jest określany jako rozwój endogeniczny. Rozwój opiera się na kapitale ludzkim, fizycznym i innowacyjności technologicznej. Dlatego regiony ubogie mogą „nadrobić” opóźnienia, inwestując w kapitał ludzki oraz podnosząc poziom technologiczny. Nowa teoria wzrostu wskazuje na doświadczenia szybkiego rozwoju gospodarczego niektórych regionów Azji. Choć odnosi się do modelu wzrostu endogenicznego, to zakłada możliwość wystąpienia zróżnicowania dochodów regionalnych. Skok technologiczny, jakiego dokonały terytoria azjatyckie, unacolnił, że akumulacja kapitału w technologiach jest kluczem do sukcesu regionów peryferyjnych. W dłuższym okresie daje szansę na wyrównanie poziomów rozwoju i dochodu z najbardziej zamożnymi krajami świata.

Analizując sytuację europejskich regionów, a w szczególności obszarów przygranicznych w Polsce, można zauważyć, iż chociaż teoretycznie wszystkie one funkcjonują w podobnych warunkach, to jednak różnice w poziomie rozwoju gospodarczego są zauważalne. W teorii wspólny rynek UE sprzyja swobodnej dyfuzji innowacji. Brak jest wyraźnych przeszkód w przepływie kapitałów i usług, a jednak różnice w zamożności regionów występują. Co w takim razie utrudnia proces konwergencji? Wydaje się, że źródeł polaryzacji rozwoju regionów upatrywać można w poziomie wykształcenia i kwalifikacji potencjalnej siły roboczej zamieszkującej poszczególne regiony.

W podejściu proponowanym przez zwolenników tzw. nowej geografii ekonomicznej także widoczne są założenia zaczerpnięte z ekonomii międzynarodowej. Koncentruje się ona na analizie zjawisk gospodarczych w ujęciu geograficznym ze szczególnym uwzględnieniem problematyki konkurencyjności regionalnej. Koncepcje P. Krugmana [1991, s. 36] czy A.O. Hirschmana [1958] łączą teorię wymiany międzynarodowej z koncepcjami rozwoju lokalnego. W tych warunkach rozwój społeczno-gospodarczy regionu charakteryzuje się naturalną polaryzacją przestrzeni, sprzyjając dywergencji korzyści i dochodów.

Współcześnie wydaje się, że podstawą rozwoju regionów przygranicznych jest pogodzenie wzrostu konkurencyjności i spójności regionalnej. W szczególności dotyczy to trzech fundamentalnych wymiarów tego problemu: **społecznego, gospodarczego i przestrzennego**. Jest to możliwe dzięki wykorzystaniu potencjału endogenicznego oraz egzogenicznych czynników wzrostu. Tylko taki mariaż może spowodować wysoki i trwały wzrost gospodarczy.

Zgodnie z tą koncepcją rozwój gospodarczy obszarów przygranicznych tworzony jest przede wszystkim przez regionalne, wewnętrzne, unikatowe zasoby fizyczne i społeczne. Zwrócić jednak należy uwagę, iż warunki do optymalnego wykorzystania endemicznych warunków rozwoju stwarza także prowadzona skutecznie polityka regionalna sprzyjająca otwieraniu się regionów na współpracę zewnętrzną. Polityka ta stanowi niewątpliwie przejaw interwencjonizmu władz publicznych. Jeśli

jest prawidłowo prowadzona, sprzyja inwestowaniu miejscowego i zewnętrznego kapitału w rozwój działalności B + R oraz edukacji. Rozwój infrastruktury (B + R) pozwala na rozwój i tworzenie w gospodarce regionu technologicznie zaawansowanych sektorów, które stanowią podstawę innowacyjnej gospodarki. Tym samym powstaje klimat sprzyjający przyciąganiu inwestorów zewnętrznych. Przynoszą oni nowe kapitały i nowe technologie, stając się naturalnym uzupełnieniem endogennych zasobów. Co więcej, dzięki powstaniu więzi współpracy możliwe jest osiągnięcie dodatkowych efektów synergicznych wynikających ze zderzenia czynników endo- i egzogennych. Dzięki temu kształtowana jest konkurencyjność regionów przygranicznych.

Oczywiście konsekwencją takiego podejścia do problematyki rozwoju regionów peryferyjnych jest wytworzenie się nowego modelu rozwoju regionu – polaryzacyjno-dyfuzyjnego, w którym krótkookresowe zwiększenie się zróżnicowania dochodów między regionami ma stać się etapem prowadzącym do szybkiego rozwoju wszystkich regionów. Jest to swoiste *novum* w podejściu do koncepcji rozwoju regionów. Podział na dwa etapy rozwoju, z których pierwszy przynosi korzyści regionom silnym gospodarczo, a drugi odnosi się do regionów schyłkowych, jest dość kontrowersyjny. Trudność w realizacji tej koncepcji w kontekście programowania rozwoju obszarów przygranicznych wynika z trzech głównych problemów:

- 1) pogodzenia jednoczesnego wzrostu konkurencyjności regionów w trzech wymiarach – społecznym, gospodarczym i przestrzennym;
- 2) zgody na przesunięcie czasowe korzyści przyspieszonego rozwoju, kosztem regionów zapóźnionych gospodarczo i społeczności je zamieszkujących;
- 3) tego, że regiony przygraniczne, jako zapóźnione gospodarczo, nie będą beneficjentem pierwszego etapu rozwoju.

Strategia *Polska 2030* zakłada że rozwój regionalny jest konsekwencją wzrostu konkurencyjności i innowacyjności gospodarki. Za ważny czynnik rozwoju uważany jest poziom zatrudnienia. Zatrudnienie traktowane jest jako czynnik wzrostu gospodarczego i konkurencyjności, a także jako istotny czynnik jakości życia. W celu osiągnięcia wysokiego poziomu rozwoju tworzone mają być wysokiej jakości miejsca pracy, zwłaszcza w sektorze usługowym.

4. Ocena rozwoju obszarów przygranicznych w Polsce

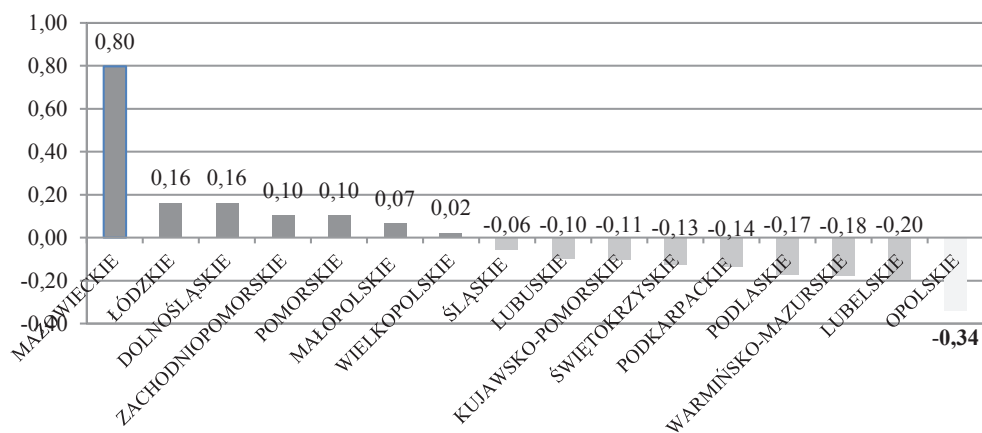
W badaniach nad poziomem zróżnicowania rozwoju obszaru przygranicznego wykorzystano wielowymiarowy wskaźnik Perkala. Jest to wskaźnik oparty na wielowymiarowej analizie porównawczej, której wykorzystanie pozwala na badanie przestrzennego zróżnicowania poziomu rozwoju obiektów wielocechowych [Malikowski 2007]. Postępowanie badawcze składało się z trzech etapów. W pierwszym przeprowadzono systematyzację czynników rozwoju na podstawie przeglądu teorii wzrostu i rozwoju regionalnego [Sobala-Gwosdz 2004]. Przypisano im konkretne wskaźniki, które charakteryzują różnorodne zjawiska społeczno-gospodarcze za-

chodzące w regionach. Odniesiono się tym samym do wskaźników obrazujących wymiar społeczny, ekonomiczny i innowacyjny rozwoju regionów przygranicznych. W drugim etapie dokonano analizy korelacji między wskaźnikami, co doprowadziło do redukcji ilości wskaźników. Trzeci etap obejmuje analizę rozwoju w układach regionalnych. Macierz obserwacji utworzono, opisując każde z województw przez 8 wskaźników. Sytuację obszarów objętych badaniem charakteryzowano wykorzystując takie wskaźniki, jak:

- x_1 – stopa bezrobocia rejestrowanego,
- x_2 – wskaźnik obciążenia demograficznego – ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym,
- x_3 – PKB na 1 mieszkańca,
- x_4 – zatrudnieni w B + R – zatrudnieni na 1000 osób aktywnych zawodowo,
- x_5 – nakłady na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach przemysłowe,
- x_6 – nowo zarejestrowane podmioty w rejestrze REGON na 1000 mieszkańców,
- x_7 – podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. mieszkańców,
- x_8 – podmioty z udziałem kapitału zagranicznego na 10 tys. mieszkańców.

Przedstawione zmienne wskazują na potencjał rozwojowy obszarów przygranicznych, aktywność ekonomiczną mieszkańców, kluczowe problemy społeczne i powiązania międzynarodowe.

Dokonane obliczenia wskazały na istotne różnice w poziomie rozwoju badanych jednostek terytorialnych. Na podstawie uzyskanych wartości wskaźnika Perkala (WP), przeprowadzono klasyfikację obszarów przygranicznych. Za podstawę zróżnicowania przyjęto przedziały, jakie przyjmuje wskaźnik WP , uwzględniając średnią arytmetyczną i odchylenie standardowe (rys. 1).

Rys. 1. Klasyfikacja poziomu rozwoju województw w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl.

Przeprowadzone badanie wykazało, iż w 2012 r. najlepiej rozwiniętym regionem w Polsce było województwo mazowieckie ($WP = 0,80$), województwa Polski Zachodniej znajdowały się w grupie województw o dobrym poziomie rozwoju. W ich grupie w najlepszej sytuacji znajdowały się województwa: dolnośląskie ($WP = 0,16$), zachodniopomorskie ($WP = 0,10$). Województwo lubuskie ($WP = -0,10$) sklasyfikowane zostało w grupie województw o dostatecznym poziomie rozwoju. W tej samej grupie znalazły się województwa pogranicza wschodniego Polski. Najwyższym poziomem rozwoju cechowało się województwo podkarpackie ($WP = -0,14$) a najniższym województwo lubelskie ($WP = -0,20$). Spośród województw południowego pogranicza w najtrudniejszej sytuacji znalazło się województwo opolskie. Okazało się, że jest ono najsłabiej rozwiniętym regionem w Polsce. Wskazać należy na polaryzację rozwoju regionalnego w tej części Polski. Sąsiednie regiony, tj. dolnośląskie, wielkopolskie, łódzkie i śląskie, charakteryzują się wyraźnie wyższym poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego.

Odzwierciedla się to we wskaźniku opisującym innowacyjność regionu. Analiza nakładów na działalność innowacyjną wskazuje, iż w województwie opolskim wydatki te są najniższe w kraju. W 2012 r. w opolskim wyniosły 161 827 zł, w ościennym województwie dolnośląskim 1 768 648 zł, a w śląskim aż 3 042 527 zł. W regionie pogranicza zachodniego najwięcej w innowacyjność przedsiębiorstw zainwestowano w województwie dolnośląskim, a najmniej w lubuskim, w którym nakłady na ten cel wyniosły 292 368 zł i był to przedostatni wynik w kraju. Na pograniczu wschodnim najwięcej na innowacje wydano w województwie podkarpackim – 1 182 844 zł, w regionie lubelskim 588 930 zł, a w podlaskim 494 986 zł.

Spośród województw przygranicznych w trójce regionów o najniższych nakładach na innowacje znalazło się poza województwami opolskim i lubuskim także województwo warmińsko-mazurskie, gdzie na ten cel wydano 411 941 zł. W analizach rozwoju regionalnego niezwykle ważnym czynnikiem wskazywanym w wielu koncepcjach teoretycznych jest otwartość gospodarki obszaru. W przeprowadzonym modelu wskaźnikiem, który w części opisywał to zjawisko, jest ilość przedsiębiorstw z kapitałem zagranicznym na 10 tys. mieszkańców. Analiza rozkładu tego wskaźnika wskazuje, iż najmniej inwestorów zagranicznych ulokowało swoje inwestycje na pograniczu wschodnim. W województwie podlaskim wskaźnik ten wyniósł tylko 1,5, lubelskim 1,8, a w podkarpackim tylko 2. Polaryzacja jest tu szczególnie widoczna, gdy dane te zestawimy z ościennym województwem mazowieckim. Województwo to osiągnęło najwyższy wskaźnik nasycenia inwestorami zagranicznymi na poziomie 18,8 przedsiębiorstw na 10 tys. mieszkańców. W dużo lepszej sytuacji znalazły się województwa pogranicza zachodniego. W przypadku województwa zachodniopomorskiego wskaźnik ten wyniósł 8,4, co daje drugą pozycję w kraju. Trzecie miejsce zajęło województwo dolnośląskie z wynikiem 8,2, a czwarte lubuskie z wynikiem 7,5. Rozwój ekonomiczny regionu często oceniany jest przez pryzmat produktu krajowego brutto w przeliczeniu na osobę). Wskaźnik ten należy do grupy tradycyjnych mierników opartych na Systemie Rachunków Narodowych [Talberth,

Cobb, Slattery 2007, s. 2, 3]. Należy podchodzić do niego bardzo ostrożnie. Analiza wartości PKB *per capita* w poszczególnych województwach wskazuje, iż spośród województw przygranicznych najniższym wskaźnikiem produktywności wykazały się województwa wschodniego pogranicza. W 2012 r. PKB na mieszkańca w województwie podkarpackim wyniósł 29 333 zł i należał do najniższych w kraju. Kolejne miejsca zajmowały województwa: lubelskie (PKB/1 os. = 29 479 zł), podlaskie (PKB/1 os. = 30.055 zł) warmińsko-mazurskie (PKB/1 os. = 30 065 zł). Zachodnie regiony przygraniczne były pod względem produktywności zdecydowanie bardziej zróżnicowane. Najwyższy wynik PKB/1 os. zanotowało w 2012 r. województwo dolnośląskie (PKB/1 os. = 47 440 zł). Dolnośląskie okazało się także drugim po mazowieckim regionem w Polsce z najwyższym poziomem PKB/1 os. Lubuskie i zachodniopomorskie zajęły kolejno 8 i 9 lokatę na 16 skalsyfikowanych województw. W 2012 r. województwo lubuskie osiągnęło wskaźnik PKB/1 os. w wysokości 34 862 zł, a zachodniopomorskie 35 334 zł.

5. Zakończenie

Wielu autorów próbowało określić czynniki wpływające na rozwój regionu. Jednak złożoność problemu i wieloaspektowość zjawiska spowodowały, że próby te nie doprowadziły do stworzenia koncepcji, która opisywałaby rozwój regionu w sposób doskonały. Kolejne teorie i koncepcje były wynikiem obserwacji zmian, które zachodziły w gospodarce globalnej. Próbowano na tej podstawie zbudować wzorzec rozwoju dopasowany do zmieniających się uwarunkowań. Począwszy od prac A. Smitha i D. Ricarda, akcentowano potrzebę specjalizacji i wymiany jako głównych czynników rozwoju regionów. Współcześnie należy przyjąć, iż rozwój regionów, w tym przede wszystkim regionów przygranicznych, będzie ewaluował w kierunku modelu polaryzacyjno-dyfuzyjnego. Jednak konsekwencją zastosowania tej koncepcji może być pogłębienie się nierówności między regionami.

W szczególnie niekorzystnej sytuacji są niektóre regiony przygraniczne. Dotyczy to głównie wschodniego i południowego pogranicza. Już obecnie województwa opolskie, podlaskie czy warmińsko-mazurskie cechują się niskim poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego. Koncentrowanie środków finansowych w regionach silniej rozwiniętych i traktowanie ich jako tzw. lokomotyw wzrostu prowadzi w konsekwencji do pogłębienia polaryzacji w rozwoju regionów w Polsce. O ile koncepcja polaryzacyjno-dyfuzyjna okaże się słuszna, można przypuszczać, iż przyspieszony rozwój silnych regionów pociągnie za sobą także rozwój regionów peryferyjnych. Trudno jest jednak wskazać, jak długi będzie okres, po którym nastąpi wyrównywanie poziomu rozwoju i czy w ogóle to nastąpi, zważywszy ciągle zmieniające się uwarunkowania gospodarcze i polityczne. Otwarte zostają także pytania: czy społeczności obszarów peryferyjnych zgodzą się na takie podejście do sterowania rozwojem przez władze centralne? W jaki sposób przekonać mieszkańców obszarów peryferyjnych do słuszności koncentracji nakładów w regionach o silniejszym wzroście kosztem obszarów przygranicznych?

Literatura

- Hirschman A.O., 1958, *The Strategy of Economic Development*, Yale University Press, New Haven.
- Krugman P., 1991, *Increasing returns and economic geography*, *Journal of Political Economy*, vol. 99, no. 3, s. 483–499.
- Malkowski A., 2007, *Wielowymiarowa analiza przestrzennego zróżnicowania rozwoju społeczno-gospodarczego województw w latach 1999–2004*, *Folia Universitatis Agricoltae Stetinensis 256, Oeconomica 48*, s. 205–213.
- Malkowski A., 2011, *Regiony przygraniczne jako terytoria peryferyjne na przykładzie wschodniego i zachodniego pogranicza*, [w:] Rymarczyk J., Domiter M., Michalczyk W. (red.), *Problemy regionalizmu i globalizacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław s. 364–372.
- Malkowska A., 2013, *Strategia rozwoju Euroregionu Pomerania a budowa konkurencyjnego regionu przygranicznego*, [w:] Sokołowski J., Węgrzyn G. (red.), *Polityka ekonomiczna*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 307, s. 353–362.
- Malkowska A., 2015, *Wybrane aspekty funkcjonowania Euroregionu Pomerania*, [w:] *Globalizacja, liberalizacja, etyka*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, s. 23–31.
- Ruttan V.W., 1998, *The new growth theory and development economic*, *The Journal of Development Studies*, vol. 35, no. 2, s. 1–26.
- Sobala-Gwosdz A., 2004, *The change in the rural standard of living during the transformation period in the Podkarpackie Province, Poland*, [w:] Paszkowski M. (red.), *Effectiveness. Geographical Space. Quality of Life*, IGiGP, Kraków, s. 93–106.
- Talberth J., Cobb C., Slattery N., 2007, *The Genuine Progress Indicator 2006. A Tool for Sustainable Development*, Redefining Progress, Oakland, CA.
- Truett L.J., Truett D.B., 2007, *NAFTA and the Maquiladoras: Boon or Bane*, *Contemporary Economic Policy*, vol. 25, no. 3, s. 374–386.